

ISSN 2076–1554

Національний педагогічний університет
імені М. П. Драгоманова

ВГО Українська академія наук

Видавництво «Гілея»

 Гілея

Науковий вісник

Випуск 161 (№ 3-4)

Ч. 2. Філософські науки

Київ – 2021

УДК 365

**ОСОБЛИВОСТІ ВІДНОВЛЕННЯ УГКЦ
FEATURES OF RECOVERY OF UGCC****Мельник Л. М.,**

кандидат політичних наук, доцент,
завідувач кафедри соціально-гуманітарних
дисциплін, Білоцерківський
національний аграрний університет
(Україна, Біла Церква),
e-mail: milam2015@ukr.net,
ORCID 0000-0002-1299-5610

Грек І. М.,

асистент кафедри соціально-гуманітарних
дисциплін, Білоцерківський національний
аграрний університет (Україна, Біла Церква),
e-mail: asqwer15@ukr.net

Melnyk L. M.,

PhD (political science), Associate Professor
head of the Department of Social Humanitarian
Disciplines Department, Bila Tserkva National
Agrarian University (Ukraine, Bila Tserkva),
e-mail: milam2015@ukr.net,
ORCID 0000-0002-1299-5610

Greek I. M.,

assistant of the Department of Social
Humanitarian Disciplines Department,
Bila Tserkva National Agrarian University
(Ukraine, Bila Tserkva),
e-mail: asqwer15@ukr.net

У статті розглядається процес відродження УГКЦ. Автори акцентують увагу на поєднанні та взаємодії релігійного та національно-політичного факторів у процесі відновлення УГКЦ. Охарактеризовано форми і методи легалізації Української Греко-Католицької церкви. Становлення Української державності пов'язано зі становленням Української Церкви. Народ України завжди черпав духовність з чистих джерел християнської віри.

Ключові слова: УГКЦ, Російська Православна Церква, священники, легалізація, Народний Рух України.

The article considers the process of revival of the UGCC. The authors emphasize the combination and interaction of religious and national-political factors in the process of restoration of the UGCC. Forms and methods of legalization of the Ukrainian Greek Catholic Church are described. The formation of Ukrainian statehood is connected with the formation of the Ukrainian Church. The people of Ukraine have always drawn spirituality from pure sources of the Christian faith.

Keywords: UGCC, Russian Orthodox Church, priests, legalization, People's Movement of Ukraine.

Становлення Української державності пов'язано зі становленням Української Церкви. Народ України завжди черпав духовність з чистих джерел християнської віри. Хрис-

тианська релігія, спершу репрезентована в рамках однієї Церкви, а згодом від 1569 року представлена як Українською Православною церквою та Українською Греко-Католицькою церквою, протягом вітчизняної історії була і нині є насагою української нації. Церква благословляла державотворчі потуги українців, супроводжуючи молитвою, ділила гаразди і негаразди співвітчизників. По суті, християнство є рушійною силою певних соціально-політичних процесів та поступово формує світобачення та світосприйняття українського народу. Відродження релігійного життя після радянського періоду в Україні почалося ще до проголошення незалежності, але найбільш інтенсивного характеру воно набрало вже на початку 90-х рр. Із здобуттям незалежності України відчутно активізувалась участь церкви в політичному житті: релігійні діячі обиралися до складу Верховної Ради України, звичайним стало освячення того чи іншого громадського закладу чи суспільно-політичного заходу, поживилась робота релігійних громад, пропаганда і агітація, легітимізувалась діяльність закордонних релігійних проповідників і центрів. Водночас конкуренція в релігійному просторі, майнові проблеми, регіоналізм та інші фактори спричинили виникненню конфліктів та розколів у міжрелігійному середовищі. Цьому сприяли відсутність чіткої державної політики, недосконалість чинного законодавства.

Українська Греко-Католицька церква, попри тривале перебування в підпіллі, в історії українців відіграла і відіграє важливу роль. УГКЦ стала об'єктом дослідження багатьох науковців, як А. Бабинський, А. Внуков, С. Кульчицький, Т. Ніколаєнко, О. Недавнія, А. Русначенко, П. Яроцький та інші. Незважаючи на численні дослідження дана проблематика дедалі ширше поглиблюється. Мета статті дослідити особливості відновлення УГКЦ із проголошенням незалежності України.

У 1960-80-х роках українські приходи складали близько двох третин від загального числа приходів Російської Православної Церкви. Більшість з них була зосереджена на Заході України, якої майже не торкнулися антицерковні репресії. Це було пов'язано, в першу чергу, з тим, що західноукраїнські області ввійшли до складу СРСР тільки у 1939 році. Природно, що радянські перетворення почалися в Галичині тільки в післявоєнні роки, коли антирелігійна пропаганда на якийсь час згасла, і кампанія по закриттю храмів припинилася. Тому церковне життя не піддалося в західноукраїнських областях такому нищівному розгрому, як в Росії або на Сході України в довоєнні роки. Велику частину колишніх уніатських храмів в Галичині вдалося зберегти діючими.

Неабиякою мірою цьому сприяло само скасування уніатської церкви на Львівському

соборі 1946 року [15, с. 41-103]. Собор вирізнявся тим, що був інспірований сталінсько-берієвськими органами держбезпеки. Проте, це зовсім не означає, що всі учасники собору діяли з примусу. Відомо, що в роки австрійського, а пізніше польського панування в Галичині існував рух, спрямований на повернення західноукраїнських уніатів в лоно Православ'я [2]. Проте, штучно прискорюючи самоліквідацію унії, влада була вимушена повністю відмовитися від політики закриття храмів, щоб не викликати протидії своєї антиуніатської акції.

Не менш важливо, що протягом майже всього післявоєнного десятиріччя на Західній Україні активно протидіяли радянському режиму озброєні загони УПА. Ця обставина також примушувала владу відмовитися від активної антирелігійної кампанії, здатної в специфічних умовах Галичини викликати серйозні проблеми у відносинах з місцевим населенням. Виняток становили тільки римо-католицькі костьоли, які скрізь закриваються. Польське населення було репатрійованим з Прикарпаття до Польщі практично повністю, і протестувати проти ліквідації приходів латинського обряду не було кому.

Після собору розпочався примусовий перехід галичан із уніатства в православ'я. Активних прихильників повернення до православ'я було не дуже багато, тому що після періоду австро-польських репресій проти русофільського руху і фізичного винищування в концентраційних таборах більшої частини православних і проруських галичан.

Проте, по-конформістськи налаштована більшість населення була цілком задоволена тим, що храми продовжують діяти, хоча і в новій православній юрисдикції. Основна маса кліриків і мирян не бажала йти на конфлікт з владою. Тому стійких захисників уніатства на Заході України виявилось мало. Проте, радянський уряд Сталіна вважав за краще перестраховатися, і майже весь єпископат греко-католицької церкви в 1940-х рр. був висланий в північні табори ГУЛАГу. Згодом більшість архієреїв разом з першоєрархом митрополитом (пізніше кардиналом) Йосипом Сліпим незабаром після звільнення вважала за краще швидше перебратися з СРСР на захід [1].

У кінці ж 1940-х років лише незначна кількість греко-католицьких священиків пішла в підпілля, створивши декілька конспіративних приходів. Відмінюючи пости, скорочуючи церковні служби, знижуючи етичну планку.

Після II Світової війни на території Західної України були створені православні єпархії: Львівсько-Тернопільська, Івано-Франківсько-Коломийська і Ужгородсько-Мукачевська [6, с. 158]. Церковне життя в них було вельми жвавим. З 1946 року в Львові видавався «Єпархіяльний вісник» українською мовою (перейменованний пізніше в «Православний вісник» і перенесений з 1970 року до Києва.

Хрущовські гоніння зачепили західно-українські єпархії не в такій мірі, як інші. Навіть після нової хвилі закриття храмів на території СРСР в одній тільки Львівсько-Тернопільській єпархії, найбільшій у складі Московського Патріархату, в 1960-80-х роках налічувалося майже 2 тисячі приходів, тобто понад четверть всіх общин Російської Церкви. У Львові на початку 1960-х років був закритий тільки один православний храм св. Архистратіга Михайла, який в 1944 році був переосвячено з римо-католицького костюлу св. Миколи і до Львівського Собору 1946 року тимчасово діяв як кафедральний.

Вдалося відстояти і знамениту Почаєвську Святоуспенську Лавру оплот Православ'я на Заході. Вона також входила до складу Львівсько-Тернопільської єпархії. У цілому ж до 1988 року з існуючих тоді 6893 приходів Російської Церкви на Україну припадало більше 4-х тисяч [8].

Закономірно, що Західна Україна, будучи регіоном якнайменше потерпілим від антицерковної політики комуністичного режиму, стала основним джерелом кадрів для Московського Патріархату. Це також може свідчити на користь того, що серед населення Галичини не існувало усвідомленого антиправославного напрямку. Мала місце швидше певна індиферентність і відсутність чіткої грані в розумінні глибини розбіжності між Православ'ям і католицизмом. Стійка антимосковська тенденція починає формуватися в Галичині тільки до кінця 1980-х років, коли вона стала наслідком використання релігійного чинника у терористичній діяльності НКВД-КГБ: між «Московською імперією» і Московським Патріархатом населенням був поставлений знак рівності. Масові репресії проти цивільного населення, насильна колективізація, що супроводжувалася «розкуркуленням», та інші злочини радянського режиму в найкоротший термін зробили свою справу.

Російська Православна Церква та її Український Екзарх були вимушені йти на діалог з греко-католиками для вирішення найгостріших проблем церковного життя на Україні. Так, з серпня 1989 року йшли переговори з представниками Ватикану про подолання протистояння з уніатами [4, с. 6-7; 5, с. 14-15; 10, с. 4-6].

Була створена чотиристороння комісія, до якої увійшли представники Московського Патріархату, Української Православної Церкви, римо-католицької і греко-католицької церков. Проте, успішна робота цієї комісії по досягненню компромісу між православними і уніатами Галичини була порушена діями греко-католиків, які в березні 1990 року в односторонньому порядку вийшли зі складу Комісії.

Перші вільні вибори у Верховну Раду Української РСР привели до появи в її складі значного числа прихильників самостійнос-

ті України. Відтепер у них з'являлася парламентська трибуна, що різко активізувало протистояння з комуністичним режимом. На фоні зростання напруженості політичних пристрастей ще більшого розмаху досягає кампанія повернення храмів прихильниками УГКЦ і УАПЦ.

Так, управляючий на той час Львівською єпархією єпископ Андрій (Горак) таємно від пасти домовився з керівництвом УГКЦ про передачу собору уніатам і віддав ключі від нього. У результаті православні позбулися кафедрального храму. Звернення від православних до папи Іоанна Павла II, Президента СРСР М. С. Горбачова і Голови Верховної Ради УРСР Л. М. Кравчука, не отримали впливу. Православним Львівської єпархії замість відібраного собору надали під кафедральний храм Миколаївський костюл [7] (в кінці 1940-х початку 1960-х років він діяв як православний Михайло-Архангельський храм). Офіційно 6 квітня 1990 року ухвалою Львівської міської ради Собор Святого Юра переданий Українській греко-католицькій церкві [11]. У 1990 році у Львові, за винятком Миколаївського костюлу, переосвяченого в грудні в Покровський собор, і російського приходу святого Георгія, вже не залишалося храмів, підпорядкованих Московському патріархатові. Тому що православні єпархії в Західній Україні у своїй богослужбовій практиці недостатньо були інтегровані в місцеву культуру, і на фоні відродження греко-католицької національної церкви виглядали «чужородними» вірні в Західній Україні ініціюють масовий вихід парафій з підпорядкування православних єпископів і проголошують рух за відродження УГКЦ та УАПЦ. Відроджена УГКЦ мала виразно національну традицію і була прийнятною альтернативою УАПЦ для більшості патріотично налаштованих новонавернених. Зазначимо, Українська Греко-Католицька Церква, що сформувалася з давньої Київської митрополії після Берестейської унії 1596 року, ввібравши в себе риси київського християнства, набула протягом століть набула національних рис. У різні історичні проміжки часу різноманітні чинники були визначальними у формуванні ідентичності конфесії. На ранніх етапах існування УГКЦ, вважалося її належність до Католицької церкви, а з середини XIX століття, основою її ідентичності були національні ознаки, її самобутність.

Легалізації УГКЦ сприяли українські громадсько-політичні формування: Гельсінська спілка, Народний Рух України, Український Християнський демократичний фронт та ін. Так, 8-10 вересня 1989 року на I Всеукраїнських Зборах Народного Руху було прийнято одну із резолюцій «Про церкви в Україні» [Гончарук Г. І. Народний Рух України. Історія <http://history.org.ua/LiberUA/966-549-121-0/966-549-121-0.pdf>] Народ-

ний Рух України засуджував комуністичний режим та вимагав легалізації УГКЦ та повернення їй храмів, створити умови для безперешкодної діяльності УАПЦ, законодавчо оформити відокремленість церкви від держави, усунути перешкоди для релігійної пропаганди [16].

Незважаючи на офіційну заборону та жорстоке переслідування Українська Греко-католицька Церква зберегла свої ієрархічні структури у підпіллі та в діаспорі, УГКЦ боролася за легалізацію, і врешті-решт з грудня 1989 року домоглася офіційної легалізації.

Закон «Про свободу совісті та релігійні організації» прийнятий Верховною Радою УРСР 23 квітня 1991 року вперше в історії України на законодавчому рівні забезпечив вільну діяльність церкви та релігійних організацій. Так, відповідно до ст.3 кожному громадянину в Україні гарантується право на свободу совісті, це право включає свободу мати, приймати і змінювати релігію або переконання за своїм вибором і свободу одноособово чи разом з іншими сповідувати будь-яку релігію або не сповідувати ніякої, відправляти релігійні культури, відкрито виражати і вільно поширювати свої релігійні або атеїстичні переконання [9]. Також, відповідно до ст.5 цього закону, церква (релігійні організації) в Україні відокремлена від держави. Держава захищає права і законні інтереси релігійних організацій; сприяє встановленню відносин взаємної релігійної і світоглядної терпимості й поваги між громадянами, які сповідують релігію або не сповідують її, між віруючими різних віросповідань та їх релігійними організаціями; бере до відома і поважає традиції та внутрішні настанови релігійних організацій, якщо вони не суперечать чинному законодавству [9].

Отже, релігія як найдавніший суспільний феномен, що характеризує духовну сферу життя особистості так і в цілому суспільства, наповнювалася етнонаціональним змістом.

Таким чином, УГКЦ, нарівні з іншими конфесіями України, дістала законне визнання.

Список використаних джерел

1. Блажейовський Д. Ієрархія Київської Церкви (861-1996) / Д. Блажейовський. - Львів: Каменяр, 1996. - 567 с.
2. Внуков А. О русском движении в Галиции (1848 - 1939 гг.) / А. Внуков // Православная Москва. - 1996. - №6 (66). - С. 29 - 35.
3. Гончарук Г. І. Народний Рух України. Історія. URL: <http://history.org.ua/LiberUA/966-549-121-0/966-549-121-0.pdf>
4. Заявление Священного Синода Русской Православной Церкви в связи со складывающейся ситуацией в отношениях с Католической Церковью // ЖМП. 1991. N 1. С. 6-7.
5. Заявление Священного Синода Московского Патриархата в связи с выходом католиков восточного обряда из четырехсторонней Комиссии по урегулированию отношений между православны-

ми и католиками восточного обряда в Западных областях Украины и по поводу решения Львовского городского Совета народных депутатов от 6 апреля 1990 года // ЖМП. 1990. N 7. С. 14-15.

6. Николай (Юрик), митрополит Львовский и Тернопольский. Возрождение Святого Православия в Западных областях Украины. Доклад на торжественном акте 15 мая 1976 года во Львове // Львовский Церковный Собор. Документы и материалы. Издание Московской Патриархии. М., 1982. С. 157-161.

7. Поляков В. До равноправия еще далеко // Московский церковный вестник. 1990. 14 июня.

8. Пospelovskiy Д. В. Русская Православная Церковь в XX веке [Электронный ресурс] / Д. В. Пospelovskiy – Режим доступа до ресурсу: http://www.odinblago.ru/istoriya_rpc/pospelovskiy/

9. Про свободу совісті та релігійні організації: Закон України від 23.04.1991 № 987-XII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/987-12#Text>.

10. Послания Святейшего Патриарха Алексия // ЖМП. 1990. N 12. С.4-6.

11. Про собор Святого Юра Ухвала №1 від 06.04.1990 // Львівської міської ради URL:<https://www8.cityadm.lviv.ua/inTEAM/Uhvaly.nsf/6beaa11e1f55c94dc2256b21005c49ff/ad6ba905fb1ab803c2257ed0002d5305?OpenDocument>.

12. Петрушко В. Унія ступень на пути латинизации // *Православная беседа* – 1995. – №3. С. 38-41.

13. Послания Святейшего Патриарха Алексия // ЖМП. 1990. N 12. С. 4-6.

14. Про собор Святого Юра Ухвала №1 від 06.04.1990 // Львівської міської ради URL:<https://www8.cityadm.lviv.ua/inTEAM/Uhvaly.nsf/6beaa11e1f55c94dc2256b21005c49ff/ad6ba905fb1ab803c2257ed0002d5305?OpenDocument>.

15. Из деяний Львовского Собора // Львовский Церковный Собор. Документы и материалы. Издание Московской Патриархии. М., 1982. С. 41-103.

16. Резолюція Установчих Зборів НРУ «Про церкви в Україні» // *Літературна Україна* — 1989. — №42. — 19 жовтня.

gions of Ukraine. Report on the solemn act of May 15, 1976 in Lviv // Lviv Church Council. Documents and materials. Publication of the Moscow Patriarchate. M., 1982. S. 157-161.

7. Polyakov V. Equality is still far away // Moscow Church Herald. 1990. 14 June.

8. Pospelovsky DV Russian Orthodox Church in the twentieth century [Electronic resource] / DV Pospelovsky - Resource access mode: http://www.odinblago.ru/istoriya_rpc/pospelovskiy/

9. On freedom of conscience and religious organizations: Law of Ukraine of 23.04.1991 № 987-XII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/987-12#Text>.

10. Messages of His Holiness Patriarch Alexy // JMP. 1990. N 12. S. 4-6.

11. About St. George's Cathedral Decision №1 from 06.04.1990 // Lviv City Council URL: <https://www8.cityadm.lviv.ua/inTEAM/Uhvaly.nsf/6beaa11e1f55c94dc2256b21005c49ff/ad6ba905fb1ab803D2257000>.

12. Petrushko V. Union step on the path of Latinization // *Orthodox Conversation* - 1995. - №3. P. 38-41.

13. Messages of His Holiness Patriarch Alexy // JMP. 1990. N 12. S. 4-6.

14. About the Cathedral of St. George Decision №1 from 06.04.1990 // Lviv City Council URL: <https://www8.cityadm.lviv.ua/inTEAM/Uhvaly.nsf/6beaa11e1f55c94dc2256b21005c49ff/ad6ba905fb1ab803c2257ed7>

15. From the deeds of the Lviv Cathedral // Lviv Church Council. Documents and materials. Publication of the Moscow Patriarchate. M., 1982. S. 41-103.

16. Resolution of the Constituent Assembly of the NRU "On Churches in Ukraine" // *Literary Ukraine* - 1989. - №42. - October 19.

References

1. Blazheyovsky D. Hierarchy of the Kiev Church (861-1996) / D. Blazheyovsky. - Lviv: Kamenyar, 1996. – 567 p.

2. Vnukov A. On the Russian movement in Galicia (1848 - 1939) / A. Vnukov // *Orthodox Moscow*. - 1996. - №6 (66). - P. 29 – 35.

3. Goncharuk GI People's Movement of Ukraine. History. URL: <http://history.org.ua/LiberUA/966-549-121-0/966-549-121-0.pdf>

4. Statement of the Holy Synod of the Russian Orthodox Church in connection with the current situation in relations with the Catholic Church // JMP. 1991. N 1. S. 6-7.

5. Statement of the Holy Synod of the Moscow Patriarchate in connection with the withdrawal of Eastern Rite Catholics from the quadripartite Commission for the Settlement of Relations between Orthodox and Eastern Rite Catholics in the Western Regions of Ukraine and the decision of the Lviv City Council of People's Deputies of April 6, 1990 // ZhM. 1990. N 7. S. 14-15.

6. Nikolai (Yurik), Metropolitan of Lviv and Ternopil. Revival of Holy Orthodoxy in the Western re-

ЗМІСТ

ФІЛОСОФСЬКІ НАУКИ

Гнатюк Е. М. Вплив феноменологічних ідей М. Гайдеггера на становлення філософської герменевтики Г.-Г. Гадамера	7
Голик М. М., Гинда О. М. Релігія як чинник формування духовності в Українському війську	14
Голик М. М., Дацків М. О. Зміст культурологічної роботи з військослужбовцями та членами їх родин у діяльності військових закладів культури	20
Капустін І. С. Необхідність дослідження наративів у біблійному богослов'ї щодо проблеми правильного сприйняття змісту біблійних текстів	26
Комісар Л. П. Тріада «розуміння – пояснення – пізнання» в «герменевтичній ситуації» сучасної епістемології	32
Крот В. О., Шабуніна В. В. М. Грушевський та І. Нечуй-Левицький як діячі української культури: проблеми співпраці та розбіжності	37
Мельник Л. М., Грек І. М. Особливості відновлення УГКЦ	43
Мірошниченко В. С. Розхитування метамодернізму	47
Погрібна Д.В. Філософія для дітей як галузь гуманітарного знання: історія та сучасність	53
Слубська А. Я. Діалектика вчення про громадянську релігію	58
Теліженко Л. В., Гоч Л. М. Філософія корпоративної культури в умовах дистанційної роботи	65
Ходорчук А. Ю. Розвиток критичного мислення у студентів богослов'я	69
Шморгун О. О. Екзистенційно-гуманістичні виміри міфологічних образів Сізіфа та Прометея в творчості Лесі Українки та А. Камю: від індивідуалістичного бунту до солідарної боротьби	73